

Småbarnsskolan

1838–1855

Gunvor Vretblad

Småbarnsskolor var inrättningar som tog emot barn mellan två och sex år, vilkas föräldrar arbetade eller av andra skäl inte kunde ta hand om sina barn. Som namnet antyder gav dessa ”skolor” undervisning och uppfostran vid sidan av den dagliga vården till skollära från barnkrubborna som hade tyngdpunkten lagd på omhändertagande och vård.

Idén kom ursprungligen från Skottland där fabriksägaren Robert Owen år 1816 hade startat en skola för barnen till de anställda. Ledare blev en väveriarbetare vid namn James Buchanan. Han visade sig vara en mycket skicklig pedagog och hans metod att uppfostra barnen väckte sådan uppmärksamhet att han år 1819 kallades till London för att där skapa liknande skolor.

I London bildades också en förening för att stödja skolor som dessa. Drivande kraft var Samuel Wilder-spin, som 1823 gav ut ett arbete om småbarnsskolorna och deras uppfostringsmetoder. Ett flertal skolor öppnades därefter i England och Skottland och idéerna spred sig till andra länder.

I Stockholm bildades ”Sällskapet för inrättande av småbarnsskola” under vintern 1836. I sällskapets direktionsberättelse sägs att ”några personer” varit i England och fått kännedom om skolan.

Stadgar antogs år 1837 och den ledande personen, Carl af Forsell, gav ut sällskapets två skrifter 1837 och 1842. Flera skolor öppnades under 1837 i Stockholm och Sällskapets direktionsberättelse talar vidare om att ”året därpå kunde undervisning meddelas i en på söder i stadshuset anlagd skola, den sedermera s.k. normalskolan, afsedd att dana skickliga lärarinnor”.

Verksamheten finansierades genom medlemmarnas

årsbidrag, insamlingar, föreläsningar, konserter, lotterier, bidrag från staden samt barnens avgifter, som från början var 25 öre men sänktes till 10 öre. Fattigvårdsstyrelsen gav ett årligt belopp och skollokalen tillhandahölls utan kostnad. Drottningen var Sällskapets ”höga beskyddarinna” och både drottning Desideria och prins Oscar fanns med som donatorer under det första året. Drottningens bidrag kallades därefter HMD:ns årsavgift.

Skolan öppnar

Inför öppnandet av skolan i Södra stadshuset år 1838 kan man läsa i direktionsprotokollen att ett flertal personer lämnat in ansökningar till den kommande lärarinnetjänsten.

Den 28 maj tillsattes lärarinnan fru Benckert på tjänsten och i protokollet från den 26 juli, vid det första direktionssammanträdet som hölls i Södra stadshuset, meddelade hon att inflyttning var planerad till nästkommande vecka ”för att genast därefter börja Skolhållningen”. Småbarnsskolan övertog före detta katolska kyrkans lokal, där undervisning och lek skulle ske i samma rum.

Direktionen hade speciella motiv med småbarnsskolan i stadshuset. Skolan skulle ta hand om ”fattigklassens” barn vilka kunde tas emot kostnadsfritt om de medförde intyg på föräldrarnas medellöshet från sin fattigvårdsdirektion. Särskilda cirkulär om saken skickades till fattigvårdsdirektionerna i Storkyrkans, Maria och Katarina församlingar.

Av de fattigaste barnen skulle dessutom femtio få polletter så att de kunde äta ett mål mat gratis i skolan. Marie-Louise Forsell noterar i sin dagbok torsdagen den 27 april 1843 att hon gjort "ett som vanligt intressant besök i den dråpliga – nej, förträffliga Småbarnsskolan. 120 småttingar lägga där för närvarande grund till mänskligt vetande. Vi beskådade äfven huru de små intogo sin middagsmåltid och smakade på fattigsoppan, som Storkyrko- och Mariae församlingar sända dem".

Medlemmarna i direktionen förde anteckningsbok över de besök som gjordes i skolan. I Södra stadshuset hade skolan startat i augusti och under september kontrollerades skolan var och varannan dag. Det antecknades hur många barn som fanns på plats och vem som gjort kontrollen. I början hade skolan ett sextiotal barn. Efter drygt ett halvår hade antalet barn ökat till cirka 100.

Snälla och flitiga barn

I anteckningsboken finns även noteringar från olika skolavslutningar, till exempel den från den 19 december 1845 "då HMT Enkedrottningens Nådegåfva, 26 linnen och 21 byxor utdelades till de mest behövande, snälla och flitiga barnen". Det står också att skolans vård, som vanligt, vittnade om föreståndarinnan fru Benckerts utmärkta nit och skicklighet.

Vad innebar då skolans vård? I Carl af Forsells skrift *Utkast till Handbok för Småbarn-Skolor* som kom 1841, finns råd och instruktioner för lärarinnan. Hon skulle vara i en mors ställe, behandla barnen med ömhet, rättvisa och allvar.

Kroppslig bestraffning fick inte användas. Hon skulle vidare se efter att barnen var tvättade, kammade och renligt klädda. Om inte, blev de avstängda från skolan för en dag. Vanartiga avstängdes för en längre

tid från undervisning och lek. Lärarinnan hade möjlighet att anställa biträden till hjälp i sitt arbete om antalet barn blev för stort för en person.

Barnen vistades i småbarnsskolan mellan klockan åtta och sju sommartid och mellan klockan nio och fyra vintertid. De skulle ha mat med sig om de inte tillhörde dem som fick mat gratis. De fick inte utebli utan anledning, men skulle hållas hemma vid sjukdom. I skolan i Södra stadshuset var de flesta barn mellan fem och sju år.

Hjertat först

Vilken undervisning fick då barnen i småbarnsskolorna? På den subscriptionslista som spreds när dessa infördes i Sverige, står det att ändamålet inte var att ge barnen verkliga kunskaper eller "överlasta" deras minne. Man ville i stället lägga grunden till deras framtida karaktär.

Syftet var "att bilda *hjertat* först, och sedan tänka på *hufvudet*". Barnen skulle till exempel inte lära sig att läsa. Däremot fanns många texter i Carl af Forsells Utkast till *Handbok för Småbarn-Skolor* som lärarinnan kunde läsa om människans kropp och sinnen, skapelsen, tio Guds bud, Europas huvudstäder, kungahuset och fäderneslandets geografi.

Kritikerna till småbarnsskolornas verksamhet menade att skolan gjorde barnen onaturligt brådmogna och att det var till skada för dem att vara skilda från föräldrarna vid så späd ålder. Skolans försvarare menade däremot att barnen lärde sig goda vanor och vårdades med godhet och omsorg under den tid deras föräldrar inte kunde ta hand om dem, och att de annars skulle ha lämnats vind för väg.

År 1846 flyttade småbarnsskolan till andra lokaler i Södra stadshuset, för att så 1855 fortsätta på annat håll.¹